

JULIUSZ IWANICKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Katedra Religioznawstwa i Badań Porównawczych
e-mail: iwanicki@amu.edu.pl

Sprawozdanie z IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Nowe ruchy religijne w perspektywie interdyscyplinarnej”

Konferencja została zorganizowana w dniach 24–25 maja 2013 r. Organizatorem było Poznańskie Konwersatorium Religioznawcze, działające przy Katedrze Religioznawstwa i Badań Porównawczych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Konferencja ma charakter cykliczny – odbywa się co roku, w terminie wiosenno-letnim. Poprzednie konferencje z lat 2010–2012 miały następujące tematy: *Religia a tajemnica* (1–02.06.2012), *Religia a człowiek* (26–27.05.2011) oraz *Mistyka w ujęciu interdyscyplinarnym* (10.06.2010). Organizatorzy tych konferencji chcą popularyzować problemy religioznawcze oraz integrować badaczy z różnych środowisk, zainteresowanych tymi zagadnieniami.

Celem konferencji „Nowe ruchy religijne w perspektywie interdyscyplinarnej” było zanalizowanie zjawiska nowych ruchów religijnych, kultów i sekt z perspektywy nauk humanistycznych i społecznych. Organizatorzy podzielili referaty na dziewięć bloków tematycznych. Zaplanowano także spotkanie z gośćmi specjalnymi w pierwszym dniu konferencji.

Konferencję otworzył dziekan Wydziału Nauk Społecznych prof. zw. dr hab. Zbigniew Drozdowicz. Profesor zwrócił uwagę, że program konferencji obejmuje osoby z różnych ośrodków naukowych. Zaznaczył, iż wyniki obrad zostaną przedstawione po konferencji w publikacji naukowej. Omówił również krótko obecną

sytuację czasopism punktowanych w Polsce, podkreślając, że mają one różny status i umiejscowienie na listach ministerialnych.

Pierwszy blok programowy konferencji nosił tytuł „Nowe ruchy religijne w Polsce”. Jego moderatorem był mgr Rafał Ilnicki¹ (UAM).

Część merytoryczną tego bloku otworzył referat dr. hab. Jacka Sieradzana (UwB) pt. „Pastafarianizm: religia czy parodia religii? Wokół odmowy uznania przez ministra Michała Boniego pastafarian za wspólnotę religijną”. Sieradzan krytycznie odniósł się do ekspertyzy naukowej na temat ruchu pastafarian, przygotowanej przez pracowników Instytutu Religioznawstwa na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zwrócił uwagę, że autorzy tego opracowania, przygotowanego dla ówczesnego Ministra Administracji i Cyfryzacji, pominieli istotny dla pastafarianizmu dokument pt. *The Gospel of Flying Spaghetii Monster*, autorstwa założyciela tego ruchu Bobby’ego Hendersona. Dalsza część wystąpienia była poświęcona analizie religioznawczej tego dokumentu.

Następny referat pt. „Wpływ myśli Jan Stachniuka w na kształt polskiego neopogaństwa” przedstawiła mgr Karolina Kotkowska (UŚ). Prelegentka ukazała biografię ideową i publicystyczną Jana Stachniuka (1905–1963), który był twórcą ruchu „Zadrugi”, przedwojennej grupy o charakterze neopogańskim i nacjonalistycznym. Zdaniem Kotkowskiej Jan Stachniuk zaproponował powrót do wierzeń słowiańskich, widząc w nich receptę na odnowę życia duchowego i kulturowego narodu polskiego. Doktorantka naszkicowała również problem domniemanych związków „Zadrugi” z faszyzmem oraz zwróciła uwagę na zapomnienie dorobku ideowego Jana Stachniuka we współczesnej polskiej kulturze.

Trzeci referat „Stowarzyszenie Eleusis jako przykład funkcjonowania NRR w I połowie XX wieku” była autorstwa mgr Małgorzaty Alicji Dulskiej (UJ). W wystąpieniu doktorantka odniosła się do organizacji ezoterycznej Eleusis, która powstała na początku XX wieku w Krakowie i Lwowie. Jak się okazało, ważnym inicjatorem tego ruchu był Wincenty Lutosławski (1863–1954), badacz myśli Platonijskiej i indyjskiej. Poprzez założenie ruchu Eleusis, Lutosławski, podobnie jak Stachniuk, zamierzał szerzyć ideę odrodzenia duchowego narodu polskiego. Stowarzyszenie Eleusis propagowało styl życia wolny od nałogów (alkoholizmu, tytoniu, hazardu i rozpusty) oraz proponowało pogłębione praktyki religijne o charakterze ezoterycznym.

Drugi blok konferencyjny nosił tytuł „Nowe ruchy religijne w perspektywie społecznej”, a jego moderatorką była mgr Beata Włodarska (UAM).

Jako pierwsza wystąpiła mgr Monika Gruba (UR) z referatem „Od kultu Magna Mater po Wicca – duchowość natury w kontekście emancypacji kobiet”. W referacie doktorantka przedstawiła genezę kultu Wielkiej Macierzy. Pierwotna Bogini, w różnych systemach kulturowych, uosabiała płodność, witalizm, macierzyństwo i erotyzm. Zdaniem prelegentki na skutek powstania patriarchalnych religii mo-

¹ Obecnie doktor nauk humanistycznych w zakresie kulturoznawstwa.

noteistycznych zdewaluowano żeński aspekt bóstwa. Autorka zwróciła też uwagę na to, że współcześnie pojawiają się próby odrodzenia kultów matriarchalnych w postaci ekofeminizmu czy ruchu Wicca.

Następny referat – „Amerykańskie hoodoo jako nowa forma religijności” – przedstawiła mgr Ewelina Marta Mączka (UWM). Hoodoo jest mniej rozpoznawalną formą kultu aniżeli Haitańskie voodoo czy Kubańska santeria. Jak naświetliła autorka wystąpienia, praktyki hoodoo występują głównie wśród ludności afroamerykańskiej na południu Stanów Zjednoczonych. Ten system wierzeń czerpie inspiracje z wymienionych kultów na Karaibach, a także ze spirytyzmu oraz chrześcijaństwa. W konkluzjach doktorantka wskazała na to, że hoodoo to przykład nowej, magicznej formy duchowości, zdobywającej popularność nie tylko wśród ludności afroamerykańskiej.

Kolejną prelekcję wygłosił mgr Kamil Lipiński (UAM) na temat „Rewizja postulatu repatriacji na przykładzie ruchu Rastafari”. Omawiając ten ruch, autor wskazał na pochodzącego z Jamajki Marcusa Garveya (1887–1940), jako ważnego myśliciela rastafariańskiego, oraz zaproponował rewizję jego poglądów. Ważnym odniesieniem w wystąpieniu był także nurt etiopinizmu, bazujący na repatriacjach do Etiopii w latach 30. XX wieku. Istotnym elementem wywodów Lipińskiego było również przyjrzenie się aspektowi życia miejskiego współczesnych rastafarian w gettach. W konkluzjach pojawiła się teza, iż Ruch Rastafari jest pozbawiony zdolności do strukturywania.

Trzeci blok „Wpływ orientalnych i wschodnich nowych ruchów religijnych na kulturę europejską” poprowadził mgr Adam Pietrzykowski (UAM).

Pierwszy referat w tej części – „Trans-buddyjski (zachodni?) zen – między tradycją a nowym ruchem religijnym” – zaprezentował mgr Michał Płóciennik (Uniwersytet Papieski JP II i AJD w Częstochowie). Autor zaproponował podejście fenomenologiczno-kulturowe w badaniach nad buddyzmem. Rozwodził kłopoty terminologiczne wokół buddyzmu oraz problem tego, czy jest to bardziej religia, filozofia, czy psychologia z perspektywy zachodniej. Przedstawił kilka wybranych teoretycznych i praktycznych zagadnień buddyzmu (praktyki medytacyjne oraz sutry, kwestia Dharmy). Doktorant odniósł się również do problemu dialogu pomiędzy buddyzmem zen a kulturą zachodnią. Zaproponował jako jedną z hipotez, że buddyzm zen nie jest całkowicie kulturowo osadzony w kulturze dalekowschodniej, lecz stanowi przefiltrowany konstrukt duchowy, stworzony przez przedstawicieli obu kultur – zachodniej i wschodniej.

Drugie wystąpienie – „Buddyzm jako nowy ruch religijny na zachodzie” – wygłosił mgr Mateusz Karaś (UAM). Tak jak poprzednik również zwrócił uwagę na rosnące wpływy buddyzmu w świecie zachodnim. Przedstawił różne wspólnoty buddyjskie, które działają w Europie i Ameryce Północnej, a niektóre z nich posiadają już wykształconych rdzennie zachodnich nauczycieli (niepochodzących z Azji). Karaś odróżnił buddyzm z jego wpływami popkulturowymi i magicznymi

od buddyzmu w jego doktrynalnie głębokiej postaci. Autor stwierdził, że obie postacie buddyzmu mają swoje wpływy na Zachodzie, ale druga z nich, jako bardziej źródłowa, jest bardziej obiecująca i może stanowić realną alternatywę dla religii chrześcijańskich.

Ostatnie wystąpienie w bloku trzecim wygłosił licencjat Dawid Rogacz (UAM) na temat „Misja Ramakriszny jako nowy ruch religijny”. Autor wyraził przekonanie, że Misja Ramakriszny jest nowym ruchem religijnym, a nie tylko neohinduistyczną sektą. Przedstawił nauki mistrza tego ruchu, Śri Ramakriszny Paramahansy (1836–1886) oraz jego ucznia Swami Vivekanandy (1863–1902). Zdaniem Rogacza centralną ideą Misji Ramakriszny jest jedność wszystkich religii z równoległą akceptacją pluralizmu religijnego w świecie, który ma wyższy sens duchowy.

W części popołudniowej nastąpiło spotkanie z gośćmi specjalnymi konferencji. Zaproszenie zostali Pani Alicja Bromberg-Kobus, przewodnicząca poznańskiej Gminy Żydowskiej, oraz prof. UAM dr hab. Krzysztof Brzechczyn, jako redaktor Baptystycznego Przeglądu Teologicznego. Panel dyskusyjny poprowadził dr hab. Artur Jocz (UAM). Spotkanie miało charakter dialogu oraz wymiany poglądów na temat wspólnych idei religii monoteistycznych. Przewodnicząca Gminy Żydowskiej przedstawiła w krótkim wystąpieniu sytuację kulturową w Izraelu. Słuchacze pytali Panią Bromberg-Kobus o jej aktywność społeczną oraz działalność na rzecz dialogu międzyreligijnego.

Wieczorem odbył się blok czwarty „Nowe zjawiska religijne w obrębie chrześcijaństwa”, który poprowadził mgr Juliusz Iwanicki² (UAM).

Blok rozpoczęła mgr Magdalena Wasielewska (UKW), przedstawiając referat „Europejskie Spotkania Młodych szansą na zjednoczenie chrześcijan?”. Prelegentka scharakteryzowała wspólnotę z Taizé, która jest głównym pomysłodawcą tych spotkań. Uczestniczą w nich młodzi chrześcijanie różnych wyznań – katolickich, protestanckich czy prawosławnych. Ponieważ autorka sama kilkakrotnie uczestniczyła w tych spotkaniach, przedstawiła również perspektywę praktyczną oraz swoje doświadczenia. Postawiła tezę, że w oparciu o te cykliczne spotkania istnieje możliwość odrodzenia chrześcijaństwa na zlaicyzowanym kontynencie europejskim.

Jako druga uczestniczka w tej części wystąpiła mgr Justyna Krasowska (UR) z referatem „Nowych ludzi plemię. Rycerze Chrystusa Króla – nowy ruch religijny w obrębie Kościoła rzymskokatolickiego?”. Autorka zarysowała genezę powstania tego polskiego ruchu religijnego, który skupiony jest wokół postaci księdza dr. hab. Piotra Natanka. Jest to suspendowany prezbiter Kościoła rzymskokatolickiego w archidiecezji krakowskiej. Kaznodzieja głosi takie poglądy religijne, jak: konieczność intronizacji Jezusa Chrystusa na Króla Polski, ustanowienie nowych świąt lub przywrócenie starych czy popularyzowanie prywatnych objawień.

² Obecnie doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii.

W marcu 2010 r. na podstawie negatywnej opinii komisji teologicznej metropolita krakowski suspendował księdza Natanka i od tego czasu przebywa on w ośrodku Pustelnia Niepokalanów w Grzechyni. Posiada swoich wiernych zwolenników, którzy utworzyli ekskluzywistyczny ruch Rycerzy Chrystusa Króla.

Ostatni referat – „Próba opisanie istoty nowych ruchów religijnych na podstawie fenomenu nawrócenia św. Edyty Stein” – wygłosiła licencjatka Kornelia Kołupajło (UAM). Autorka analizując życie św. Edyty Stein, rozważyła relacje między prawdą a religią. Stwierdziła, że tak jak Edyta Stein, każdy człowiek jest z natury poszukiwaczem prawdy. Postawiła również tezę, iż nowe ruchy religijne są także wyrazem ludzkiego dążenia do odnalezienia prawdy. Przedstawiając myśl religijną Edyty Stein, autorka odniosła się do mało znanych w Polsce źródeł niemieckich.

Następnego dnia, w sobotę 25 maja 2013 r., konferencja była kontynuowana w postaci tematycznych bloków.

Piąty blok „Socjologiczne ujęcie nowych ruchów religijnych” poprowadziła mgr Beata Włodarska (UAM).

Jako pierwszy wystąpił dr Kamil M. Kaczmarek (UAM) z referatem „Sekty w perspektywie teorii ewolucji religii”. Autor zaproponował tu ujęcie teorii ewolucji religii jako paradygmat twórczy dla socjologii religii względem dawnych transformistycznych modeli religii. Kaczmarek skupił się szczególnie na analizie zjawiska sekt, które jego zdaniem charakteryzują się m.in. nieskrystalizowaną warstwą kluczowych interpretacji w ramach teologii. Zauważył również, że najczęściej tylko na tym etapie mogą zachodzić adaptacje filogenetyczne, czyli modyfikacje fundamentalnych warstw teologicznych pod wpływem nacisków środowiskowych. W konkluzjach prelegent stwierdził, że wyznawcy utrzymywani przy tradycyjnej organizacji religijnej siłą inercji lub pozareligijnych interesów stanowią główny obszar potencjalnej ekspansji nowej religii.

Kolejna osoba, licencjat Paweł Mańkowski (UAM), przedstawiła temat „Nowe ruchy religijne – ich tożsamość, znaczenie dla partycypacji, państwa i obywateli”. Prelegent wyraził przekonanie, że ludzie wstępując do różnych ruchów, mogą zmieniać swoje nastawienie do rzeczywistości. Jednocześnie stwierdził, iż uczestnicy tych ruchów mogą bardziej angażować się w życie polityczne kraju, ale niektórzy z nich mogą przestać się interesować sprawami krajowymi. Pojawiła się także myśl, że nowi członkowie ruchów religijnych w jakiś sposób zmieniają się jako obywatele i ma to niebagatelne znaczenie dla wspólnoty państwowej i lokalnej, w której jednostka żyje.

Ostatnie wystąpienie w tej części wygłosił Dominik Arkuszewski (UAM i UG), a nosiło ono tytuł: „Religijny Brikolage: konstrukcja religijnego przedstawienia w nabożeństwach i życiu codziennym wspólnoty Fioletowego Płomienia”. Przedstawił on wyniki swoich badań antropologicznych nad praktykami religijnymi wspólnoty Fioletowego Płomienia. Jest to niewielka wspólnota, licząca kilkadziesiąt osób. Przekonania tej parareligijnej grupy oscylują wokół takich problemów,

jak wiara w cywilizacje pozaziemskie czy przekonanie o rychłych zmianach duchowych mających nastąpić w świecie. Grupa ta korzysta również z inspiracji „przewodnika duchowego”. Prelegent uznał, iż można ulokować tę grupę w obszarze współczesnej kultury parareligijnej New Age.

Szósty blok „Techniczne i scjentystyczne konteksty nowych ruchów religijnych” poprowadził mgr Damian Kokoć (UAM).

Pierwszy referat – „Nowe Ruchy Religijne w cyberprzestrzeni” – wygłosiła mgr Aleksandra Kiżewska (UAM). W wystąpieniu autorka zwróciła uwagę, że współczesne religie coraz częściej korzystają z przestrzeni Internetu. Poprzez sieć nowe ruchy religijne prowadzą nauczanie, misje oraz formy duchowej realizacji. Prelegentka zwróciła również uwagę na to, iż ma to związek z osłabieniem więzi społecznych oraz powstaniem społeczeństwa postindustrialnego. Zaproponowała także odróżnienie, autorstwa Christophera Hellanda, na religię w Sieci (*religion online*) oraz religię sieciową (*online religion*). Strony internetowe religii pierwszego typu mają charakter głównie informacyjny i są to np. oficjalne strony Kościołów i związków wyznaniowych. Strony drugiego typu natomiast umożliwiają uczestnikom partycypację w danej religii, np. poprzez czaty, fora, modlitwy czy rytuały online. Kiżewska pokazała również negatywny aspekt współczesnej obecności nowych ruchów religijnych w Internecie, jakim było zbiorowe samobójstwo członków sekty Heaven’s Gate przed ekranami komputerów w 2000 r. (spodziewali się oni nadejścia katastrofalnej komety Hale-Boppa).

Drugim prelegentem w tym bloku był mgr Rafał Ilnicki (UAM). Wygłosił on referat „Rytualne wykorzystanie techniki w nowych ruchach religijnych i ezoterycznych”. Prelegent poruszył temat eksperymentalnych praktyk angażujących technikę jako źródło doświadczenia religijnego i duchowego. Odwoływał się zarówno do ustaleń teoretycznych, jak i przykładów, w których ukazał, jak za pomocą techniki zapośredniczone jest doświadczenie duchowe dotyczące praktyk religijnych (modlitwa, rytuał, nastawienie duchowe realizowane w przestrzeni zapośredniczenia technicznego). Nawiązał również do praktyk ezoterycznych polegających na eksperymentowaniu z technologiami bezpośredniego wzbudzania doświadczeń duchowych, np. wykorzystanie technik regulujących fale mózgowe, zdalne odprawianie rytuałów, cyberkultura jako sfera sacrum.

Jako trzeci prelegent z tematem „Scjentologia: religia XXI wieku?” wystąpiła licencjatka Dorota Chwał (UAM). Autorka charakteryzowała trudności w funkcjonowaniu tej nowej parareligii we współczesnych społeczeństwach zachodnich. Zestawiła listę zarzutów, jakie stawiano scjentologom: oskarżenia o psychomanipulację, propagowanie zabobonów, a także oskarżenia prawne o wyłudzenia majątkowe. Naświetliła sylwetkę twórcy tego ruchu religijnego, Lafayette’a Ronalda Hubbarda (1911–1986), oraz doktrynę dianetyki, będącą propozycją duchowego samodoskonalenia na różnych etapach. W konkluzjach autorka broniła scjentologów przed częścią zarzutów. Twierdziła, że założyciel tego ruchu wykazał się

kreatywnością religijną. Zauważyła również, iż scjentologia stara się podjąć, jako jedna z niewielu współczesnych religii, wyzwanie intensywnego postępu technologicznego, zmieniającego stopniowe oblicze człowieczeństwa.

Siódmy blok o tytule „Nowość i innowacyjność nowych ruchów religijnych cz. 1” moderowała mgr Sylwia Wachulak (UAM).

Pierwszym prelegentem był dr Sławomir Sztajer (UAM). Przedstawił referat „Innowacje religijne w nowych ruchach religijnych”. Autora wystąpienia zainteresowały te nowe ruchy religijne, których powstaniu towarzyszy tworzenie nowych przedstawień religijnych. Innowacyjność nowych ruchów religijnych prelegent próbował wyjaśniać na podstawie koncepcji poprawności teologicznej sformułowanej przez Justina Barretta oraz innych badaczy oraz koncepcję powstawania i komunikowania idei religijnych autorstwa Pascala Boyera. W wystąpieniu Sztajer bronił tezy, że procesy poznawcze leżące u podłoża myślenia i działania religijnego stanowią istotny czynnik warunkujący zarówno genezę, jak i funkcjonowanie innowacyjnych idei i przekonań religijnych w świadomości zbiorowej.

Drugi prelegent – mgr Juliusz Iwanicki (UAM) – wygłosił referat „Procesy sekularyzacji a nowa religijność”. Autor wystąpienia, wychodząc od analizy pojęcia sekularyzacji, zaproponował czwórczłonowe rozpatrzenie tego terminu. Otóż wyróżnił sekularyzację w znaczeniu indywidualnym (inaczej świadomościowym bądź mentalnościowym), instytucjonalnym (dotyczącą życia społecznego), materialnym (jako historyczną utratę majątków duchownych i kościelnych) oraz kulturowym (jako szeroko rozumianą utratę wpływów religii w kulturze, sztuce czy literaturze). Prelegent odnosząc tak rozumianą sekularyzację do zjawiska nowej duchowości, uznał, że nowa duchowość może być skorelowana z odpowiednimi procesami sekularyzacji. Dzieje się tak szczególnie, gdy sekularyzacja zachodzi na poziomie instytucjonalnym – nieobecność religii w życiu publicznym nie musi oznaczać braku życia duchowego w aspekcie jednostkowym. Wiele z nowych ruchów religijnych w istocie dość sceptycznie podchodzi do możliwości formalizacji społecznej religii (teza o „odkościelnieniu” religii José Casanovy).

Ósmy blok był kontynuacją bloku siódmego i stanowił jego część 2. Poprowadził go mgr Juliusz Iwanicki (UAM).

Mgr Damian Kokoć (UAM) wygłosił referat „Islam pierwotny – nowy ruch religijny?”. Prelegent zaproponował spojrzenie na tę religię z punktu widzenia doktrynalnego. Jego zdaniem sami muzułmanie uważają, że ich religia jest religią pierwotną, którą wyznawali Adam czy Abraham. Muzułmanie uznają również Torę i Ewangelię za księgi objawione przez Boga oraz nie negują prawdziwości misji proroczej proroków starotestamentowych, jednak przekaz, jaki otrzymali od Boga, miał zostać, ich zdaniem, zniekształcony przez ludzi. Zdaniem muzułmanów wcześniejsi prorocy mieli zapowiadać przybycie proroka Muḥammada, jako zwińczenie boskiego prorocstwa. Według Kokocia także w samym Koranie znajdujemy fragmenty, które mówią wprost, że Muhammad nie przynosi nowej religii, ale jest

kontynuatorem łańcucha proroków, a zarazem osobą, która ów łańcuch kończy, gdyż otrzymał objawienie najpełniejsze.

Następnie swój referat „Joke religions jako nowy typ współczesnej (anty)religijności” przedstawił mgr Mateusz Nowicki (UJ). Zdaniem prelegenta XX wiek jest świadkiem narodzin specyficznych *joke religions*, których obiektem parodii są zarówno stare, tradycyjne kultury, jak i zjawiska ponowoczesnej, masowej popkultury. Autor twierdził, że bliższa ich analiza pozwala na rozgraniczenie pod względem genezy ich powstania – jedne mają za zadanie jedynie wzbudzać uśmiech, inne zaś – ośmieszać. Religie prześmiewcze są obróconymi w żart antywyznaniem, gdyż ich członkami są najczęściej ateści i agnostycy. Jako jeden z przykładów doktorant podał Kościół Latającego Potwora Spaghetti, jego zdaniem najbardziej znaną parodię religijną ostatnich lat.

Ostatni, dziewiąty blok tematyczny konferencji nosił tytuł „Nowe ruchy religijne współcześnie”. Moderował mgr Damian Kokoć.

Pierwsza wystąpiła mgr Alicja Rudnicka (UG) z tematem „Neoszamanizm – kontynuacja tradycyjnego szamanizmu czy początek nowej duchowości?”. Autorka zdefiniowała tradycyjny szamanizm wraz z jego podstawowymi cechami. Następnie podjęła kwestię doprecyzowania pojęcia „neoszamanizmu” i zaprezentowała krótką charakterystykę elementów najczęściej wykorzystywanych podczas zachodnich „warsztatów szamańskich”. Spróbowała także odpowiedzieć na pytanie, na ile neoszamanizm wpisuje się w tradycyjne systemy szamanistyczne i czy można mówić o zachodnim wariacie specyficznej kontynuacji praktyk szamanistycznych.

Drugą prelegentką była mgr Sylwia Wachulak (UAM). Przedstawiła tezę, iż sufizm to coś więcej niż muzułmański mistycyzm. Według autorki sufizm to sposób postępowania w imię zasady: „Czuj Allaha tak, jakbyś Go widział, a chociaż go nie widzisz, On widzi ciebie”. Sufizm w takim ujęciu to świadczenie życiem o Bogu, a także zbliżanie się do Niego poprzez wykonywanie wielorakich praktyk w ramach poszczególnych bractw sufickich. Wachulak omówiła najbardziej znane bractwa: *mewlewijya*, *čištiyya*, *naqšbandiyy* (odmiany dwóch ostatnich działają w Polsce). Wyraziła także przekonanie, że choć wszystkie zakony u źródła opierają się na Koranie i autorytecie Proroka, ich historyczne ewolucje wyglądają różnie. Jedne korzystają z nauk i tradycji islamu, natomiast inne wręcz przeciwnie – chcą utworzyć uniwersalną wersję sufizmu dla każdego mieszkańca Ziemi.

Ostatnim uczestnikiem konferencji był mgr Arkadiusz Krawcewicz (US) z tematem „Rozwój tradycjonalizmu w Kościele katolickim w okresie pontyfikatu Benedykta XVI (2005–2013)”. W swoim wystąpieniu autor omówił rozwój tradycjonalizmu w Kościele katolickim w okresie pontyfikatu Benedykta XVI. Przykładem tradycjonalistycznych przemian w Kościele były według autora zmiany w podejściu ekumenicznym, m.in. wobec tradycyjnych anglikanów (przyjęcie ich do Kościoła, powtórzenie święceń – potwierdzenie bulli Leona XIII *Apostolicae cure* o nieważności anglikańskich święceń) czy poprawa relacji z prawosławiem

(m. in. dzięki przywróceniu starej liturgii). Prelegent przypomniał, iż w 2006 r. Benedykt XVI powołał Instytut Dobrego Pasterza, który otrzymał prawo interpretowania Soboru Watykańskiego II zgodnie z hermeneutyką ciągłości, a jego rytem własnym ustanowił liturgię trydencką. W celebracjach papieskich można było, zdaniem Krawcewicza, zauważyć ewolucyjny powrót do solennej mszy papieskiej sprzed reformy. Papież reformował także obrzędy (nałożenie paliuszy, kanonizacje itp.), wzorując się na tych sprzed reformy posoborowej. Doktorant omówił również relacje Stolicy Apostolskiej z Bractwem Kapłańskim Św. Piusa X oraz aktywność środowisk tradycjonalistycznych w Polsce.

Po zakończeniu ostatniego bloku nastąpiła uroczyste zamknięcie konferencji. Przedstawiciele Komitetu Organizacyjnego podziękowali uczestnikom za udział i interesujące dyskusje. Zapowiedziano także wydanie artykułów w osobnej publikacji. Zaproszono również gości do udziału w kolejnej, V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej w 2014 r.

